

Hoewel een uitbreiding van de werkgelegenheid in de agrarische sector in zeer sterke mate aan beperkingen onderhevig is, aarzelt men toch niet om een schema van mogelijkheden op te stellen voor een opvoering van de productiviteit en een vergroting van de werkgelegenheid in de landbouw. In dit schema worden zowel de landaanwinning, de grondverbetering en de ruilverkaveling als de vele andere agrarische knelpunten opgesomd, waarvoor de Commissie een aantal waardevolle suggesties naar voren brengt, die sterk op de praktijk zijn gericht.

Ook de sociale aspecten ontsnappen niet aan haar aandacht. In hoofdstuk IV ligt een geheel werkprogramma voor het algemeen-maatschappelijke werk besloten. Terecht huldigt de Commissie het standpunt dat bij ieder welvaartsstreven de menselijke factor het belangrijkste is. Hoewel dit helaas niet uitdrukkelijk naar voren wordt gebracht, valt onder dit sociale aspect vooral het probleem van het acculturatieproces, wanneer onder de drang van een steeds voortschrijdende industrialisatie een botsing van de agrarische en de stedelijk-industriële levenssferen niet kan uitblijven.

Als bijlage bevindt zich in het rapport een advies, uitgebracht aan de subcommissie Handel en Industrie door de „Adviesgroep voor gecoördineerde en gecombineerde Research”.

Met dit rapport heeft de Groninger Welvaartcommissie de weg uitgestippeld, langs welke het stroven naar een verhoging van de provinciale welvaart zich zal moeten bewegen. Voor de uitvoerigheid waarmee dit tracé is opgesteld kan men niet anders dan lof hebben.

F. Bouman.

* *

Grens Groningen-Friesland.

Dr M. P. VAN BUIJTENEN. *De Fries-Groningse grens in Lauwerszee en Wadden*. Studie op verzoek van Gedeputeerde Staten van Friesland, 60 blz. 5 kaarten. Drachten (Laverman N.V.) 1954, f2,90.

Met het oog op de voorgenomen inpoldering in de Lauwerszee heeft de zeegrens tussen de provincies Groningen en Friesland in onze eeuw weer actuele betekenis gekregen. Daarbij dient eerst de vraag te worden beantwoord of er tegenwoordig wel een provinciale grens door het Waddengebied loopt. De schrijver geeft op deze vraag een bevestigend antwoord met de aantekening, dat deze grens dezelfde is als die gold ten tijde van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Deze stelling wordt gebaseerd op de Grondwet van 1814, die de bedoeling had om de oude bekende grenzen tussen de provinciën te handhaven.

De moeilijkheid is om in een sterk veranderend watergebied als de Waddenzee een grens uit de tijd van de Republiek aan te wijzen. Indien dan blijkt, dat reeds in die tijd procedures over de grens in de Waddenzee tussen Groningen en Friesland gevoerd werden, verkrijgt men wel een indruk van de netelige problemen rond deze zeelijn.

De schrijver geeft in zijn studie een overzicht van de problemen aan de hand van de geschiedenis. Daarbij wordt de aardrijkskundige kant van het vraagstuk geenszins verwaarloosd. In het betoog wordt telkens de nodige aandacht besteed aan de waterstaatkundige ontwikkeling van dit gebied, die immers verantwoordelijk is voor het ontstaan van twijfel over de juistheid van de uitoefening van gezagsrechten door Groningen of Friesland. De schrijver meent met grote zekerheid de zeegrens van vóór 1814 te kunnen reconstrueren. Volgens hem is daardoor de huidige grens tussen Groningen en Friesland in de Waddenzee en de Lauwerszee de loop van de Lauwers van het oosten van Schiermonnikoog af via de Spruit naar de Groningerkust. Het is jammer, dat bij de historische kaarten geen schets is toegevoegd, waarop globaal deze grens in het huidige Waddengebied is weergegeven.

Inzake dit grensbeloop zal echter het laatste woord nog niet zijn gesproken. Derhalve zullen de belanghebbenden en de belangstellenden, in deze gedegen en aangenaam lezende studie veel van hun gading kunnen vinden.

d. J.

* *

Komgronden.

Ir L. J. A. DE JONGE, *Verkommerd land*. Naar een nieuwe welvaart in een oude landstreek. 56 blz. m. foto's en kaarten. Amsterdam (H. J. Paris) 1954.

De meeste Nederlanders kennen de Betuwe en het overige, rivierengebied als één grote boomgaard, zonder te weten dat

men hier te doen heeft met uiterst bedriegelijke coulissen, die een veel minder fraai achtertoneel verbergen. Achter de vruchtbare stroomruggen, met hun dorpskernen, wegen, akkers en boomgaarden, liggen de komgronden, tezamen een gebied van 100.000 ha, zeer zware klei met een slechte waterhuishouding, die tot nu toe vrijwel renteloos lagen. Sinds 1953 wordt door de interprovinciale Stichting tot Ontwikkeling van Komgronden-gebieden getracht, in samenwerking met instellingen van Rijk en Provincie, verbetering in deze toestand te brengen. Over het werk van deze Stichting vertelt haar actieve secretaris in dit aantrekkelijke boekje, dat vele fraaie foto's en enige goede kaarten bevat.

Ir de Jonge begint zijn betoog met de stelling, dat de inpoldering van de Zuiderzee een ongecompliceerde zaak is, vergeleken bij het vruchtbaar maken van de komgronden, omdat men hier eerst de *mensen* moet winnen, wil men het *land* kunnen winnen. De omvangrijke waterbouwkundige en cultuurtechnische werken zullen dan ook gepaard moeten gaan aan vele bemoeiingen op cultureel en maatschappelijk terrein. Problemen van wateroverlast, slechte ontsluiting en ongunstige bodemeigenschappen komen ter sprake naast ongewenste pachttoestanden, conservatisme der boeren en een onontwikkeld verenigingsleven. Dit boek dwingt respect af voor wat reeds door een gelukkig samengaan van vakmanschap en organisatievermogen is bereikt en wekt – wat vermoedelijk meer in de bedoeling heeft gelegen – de belangstelling voor het verdere verloop van dit zo uitermate belangrijke welvaartswerk in het centrum van ons land.

R. v. d. W.

* *

Nederland/Culturele leven.

Culturele Activiteiten, voornamelijk ten Plattelande, in Zuid-Holland. Rapport betreffende door een enquête verkregen gegevens omtrent de toestand einde 1952, uitgebracht in October 1954 aan Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland. 24 blz. en 21 bijlagen. 's-Gravenhage (Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland) 1954.

Eén der opmerkelijke verschijnselen in de ontwikkeling van de activiteit van de verschillende overheidsorganen in ons land is, dat gedurende de laatste tientallen jaren de werkzaamheid van de provinciale besturen zich niet alleen kwantitatief, doch ook kwalitatief aanzienlijk heeft uitgebreid. Waren het in de twintiger jaren nog in hoofdzaak het toezicht op de gemeenten en de bemoeiingen met de waterstaat, waarmee men zich ten provinciehuizen in een sfeer van rust en bijna van afzondering bezighield, in de laatste 25 jaren is hierin een belangrijke verandering gekomen. Eerst de bemoeiing met economische aangelegenheden via de Economisch-Technologische Instituten, daarna de steeds omvangrijker wordende werkzaamheden op planologisch gebied via de Provinciale Planologische Diensten en tenslotte de sociale activiteiten via de Opbouworganen, hebben de provincies steeds meer in aanraking gebracht met de dagelijkse noden en behoeften van de bevolking en de betekenis van de provincie als orgaan in ons staatsbestel aanzienlijk vergroot. In de laatste jaren begint ook de belangstelling van provinciale zijde voor culturele aangelegenheden zienderogen toe te nemen. Deze belangstelling uit zich vooral in een steeds omvangrijker subsidiëring van allerlei verenigingen en andere instellingen, die zich met de bevordering van bepaalde aspecten van de cultuur bezig houden.

Het is een verstandige gedachte geweest van het provinciale bestuur van Zuid-Holland – ook in andere provincies werkt men overigens in deze richting – om ter verkrijging van een grondslag voor een systematische subsidiepolitiek en voor een goed gerichte culturele politiek in het algemeen, een overzicht te doen samenstellen van de verenigingen etc. op het gebied van muziek, zang, toneel, historie, folklore, tentoonstellingen, natuur- en stedschoon, algemene volksoontwikkeling, bibliotheken, leezalen en musea, waarbij men zich om niet nader aangegeven redenen in eerste instantie heeft beperkt tot het platteland. Deze gegevens heeft men aangevuld met cijfers per gemeente – voorzover ter beschikking – aangaande de voor allerlei voorstellingen etc. uitgegeven toegangskarten. Deze gegevens met enig commentaar en een slotbeschouwing over de organisatie van de werkzaamheden van het provinciale bestuur ten aanzien van de cultuurbevordering vormen de inhoud van dit rapport, dat door een vrij omvangrijke commissie werd uitgebracht.

Hoezeer het, zoals gezegd, valt te waarderen, dat men tot dit onderzoek is overgegaan, het is spijtig, dat men het onderzoek en de samenstelling van het rapport niet in meer deskundige handen heeft gelegd. Zou men een en ander hebben opgedragen

aan een geschoold sociaal-wetenschappelijk onderzoeker met belangstelling voor culturele aangelegenheden, dan zou men vrijwel zeker tot aanzienlijk meer en betere resultaten zijn gekomen. Het commentaar op het cijfermateriaal is uiterst mager en onbelangrijk. Van een poging om tot enig inzicht te komen in de achtergrond van de verschillen in culturele verenigingsactiviteit, die men binnen de provincie vond, is nauwelijks sprake. Bepaald pijnlijk is de wijze, waarop men met de bijlagen is omgesprongen. Dat de samensteller niet weet, dat het in de statistiek alleen gebruikelijk is om van percentages te spreken, wanneer men een deel van een statistische massa vergelijkt met het geheel en niet, wanneer men twee ongelijkssoortige massa's met elkaar vergelijkt, zij hem vergeven. Maar wanneer men een dergelijk geschrift verrijkt met niet minder dan elf - onnodig grote - kaarten in veelkleurendruk, dan zou het geen overbodige moeite zijn geweest, indien men tevoren eens het advies had ingewonnen van een deskundige op het gebied van het vervaardigen van cartogrammen, die in ons land toch werkelijk wel te vinden is. Deze zou dan vermoedelijk hebben geadviseerd gearceerde zwart-wit kaartjes op de helft van het thans gebruikte formaat toe te passen. Zou men beslist op kleurendruk hebben gestaan, dan zou hij hebben geadviseerd verschillende intensiteiten van één, of hoogstens twee, kleuren toe te passen. Wat thans is geproduceerd is een kakelbonte mengeling van allerlei kleuren, die visueel in het geheel niet de indruk geeft van een zekere gradatie, zodat men telkens weer naar de legenda moet kijken om te weten of een bepaalde kleur nu „hoog” of „laag” voorstelt. Wat dit fraais heeft gekost, doet men beter maar niet te vragen.

Het moet me van het hart, dat mij de nodeloos kostbare uitgave van deze publicatie heeft geërgerd. Een lettertype, berekend op ouden van dagen, enorme marges, tabellen, die ergens bovenaan op een overigens blanco bladzijde zweven en dan deze zinloos dure kaarten, dit alles lijkt mij voor een zuiver informatieve overheidsuitgave niet verantwoord, wanneer tezelfdertijd ten aanzien van de publicatie van wetenschappelijke werken welhaast een noodtoestand bestaat en promovendi b.v. - men zie hierover het desbetreffende, door het I.S.O.N.E.V.O. voor het Prins Bernhardfonds samengestelde rapport - jarenlang moeten zuchten onder de last van de drukkosten van hun dissertatie.

Prof. Dr E. W. Hofstee.

.

Gevolg van industrialisatie.

Aanpassing aan industrialisatie in de gemeente Maarn. Publicatie No. 19, Utrecht (Provinciaal Planologische Dienst) 1954.

Hoe reageert een agrarische bevolkingsgroep op de zich wijzigende bestaansmogelijkheden die het gevolg zijn van de komst van de industrie? Door het tekort aan werkgelegenheid ter plaatse ontstond in Maarn een vertrekoverschot van agrarische jongeren; daarnaast vestigden zich vele niet-agrariërs in deze met natuurschoon rijkbedeelde gemeente, waardoor een ongunstige leeftijdsopbouw van de bevolking ontstond.

Deze gang van zaken deed, van maatschappelijk en economisch standpunt uit bezien, de vraag opwerpen naar de mogelijkheid van het vasthouden van jeugdige personen in Maarn. Een tewerkstelling in de industrie leek de meest voor de hand liggende oplossing. De te Maarn gevestigde industrie is hoofdzakelijk kleinbedrijf; dit en het feit van de tewerkstelling in eigen omgeving, maakt voor de agrarische arbeidskrachten de aanpassing aan de industrie gemakkelijker; een eventuele latere overgang naar grotere bedrijven elders brengt zodoende voor hen minder moeilijkheden met zich mee.

Het rapport gaat uitvoerig in op de sociologische achtergronden van deze industrialisatie-aanpassing en de houding van de agrarische bevolking ten opzichte van het industriële bedrijf. Duidelijk komt in deze houding het verschil in mentaliteit op het agrarische groot- en kleinbedrijf tot uiting. Op velerlei aspecten als de aard van het industriële bedrijf, de houding van het leidinggevende personeel, het plaatselijke verenigingsleven, de onderwijsmogelijkheden enz. wordt in dit rapport terecht de nodige nadruk gelegd.

F. Bouman.

.

Telegrafie in Nederland.

E. A. B. J. TEN BRINK en C. W. L. SCHELL, *Geschiedenis van de Rijkstelegraaf; 1852-1952*, 528 blz. (tekst 389 blz. en bijlagen 139 blz.) 's-Gravenhage (Staatsbedrijf P.T.T.) 1954.

Een eeuw reeds heeft de rijkstelegraaf Nederland gediend door het verkorten van afstanden voor de berichtgeving, voor het

intensiveren van het commerciële leven, en heeft zij mede haar aandeel gehad in de grondige economisch-geografische structuurwijzigingen van ons land en van de gehele bewoonde wereld. In 1952 werd dit feit herdacht door het houden van een tentoonstelling. Tevens werd opdracht gegeven tot samenstelling van het thans gereed gekomen gedankboek, dat is ingedeeld in een inleiding, welke de optische telegraaf en de daarna ingevoerde elektrische telegraaf tot 1852 behandelt, en een drietal hoofdstukken, respectievelijk over de technische ontwikkeling van lijn- en radiotelegrafie, over de administratief-organisatorische ontwikkeling en over Nederland en het internationale overleg.

W. E. B.

.

Veenkoloniale industrie.

D. J. HENSTRA en J. SAGEL, *De carton- en papierfabriek voorheen W. A. Scholten N.V. en de Nederlandse strocarton-industrie*. Gedenkboek ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de „Carton- en papierfabriek voorheen W. A. Scholten N.V.” te Groningen. 185 p. Groningen (Hoitsema) 1954.

De naam „Veenkoloniën” wekt onmiddellijk de gedachten-associatie met aardappelmeel- en strokartonfabrieken en met de naam W. A. Scholten. Deze grondlegger van de aardappelmeel-industrie begon in 1879 in Sappemeer met de strokarton- en papierfabricage. Dit bedrijf bestond dus in 1954 driekwart eeuw. Het was voor deze gelegenheid dat de directie het besluit nam een gedenkchrift te doen samenstellen over de strokarton-industrie in Nederland. Dit werd onder leiding van Prof. Dr H. J. Keuning bewerkt door D. J. Henstra en J. Sagel, beiden ec. cand. Een belangwekkend geschrift, dat zeker de belangstelling zal hebben van ieder die zich met de economisch-geografische en economisch-historische studie van het N.O. des lands bezig houdt.

W. E. B.

.

Zuid-Italië.

M. J. BOERENDONK, *Het welvaartsprobleem in Zuid-Italië*, 105 blz. m. afb. en krtn. 's-Gravenhage (Stichting „de Pacht”) 1954, f 3,-.

De Directeur van Grond- en Pachtzaken van het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, Dr Ir M. J. Boerendonk, maakte een studiereis door Zuid-Italië om kennis te maken met de Italiaanse middelen en plannen ter bestrijding van landbouw-achterlijkheid en de maatschappelijke misstanden. Op grond van eigen ervaring en bestudering van de belangrijkste literatuur geeft hij in kort bestek een heldere en degelijke verhandeling over de Zuid-Italiaanse problemen en de maatregelen, welke worden genomen voor de verbetering van de grond, de opvoering van de productiviteit en het omhoog brengen van het algemene welvaartsniveau. De schrijver wijst er o.a. op, hoeveel moeilijker dit alles is in ver van welvaartscentra en verkeersstromen gelegen gebieden, zoals in Zuid-Italië dan b.v. in ons land.

Goede kartogrammen verduidelijken de tekst. Een zeer aanbevelenswaardig geschrift.

W.E.B.

.

Kantongrenzen in Zwitserland.

H. WINDLER, *Zur Methodik der geografischen Grenzziehung an Beispiel des Grenzberelches der Kantone Schwyz, Zug und Zürich*. 187 S. mit Karte. (Arbeiten aus dem geografischen Institut der Eidgenössische Hochschule Zürich. Nr. 20. Sonderdruck aus „Geographica Helvetica”) 1954.

Schrijver heeft voor zijn onderzoek een eigen weg bewandeld en door een kartografische methode, de „kwadraatmethode”, getracht de meest juiste geografische landschapsgrenzen te vinden, waardoor een zo objectief mogelijk resultaat kan worden bereikt. Deze methode vereist de inzet van grote werkgroepen en zeer veel tijdrovende arbeid.

R.

.

Duitsland/Ruhrgebied.

N. J. G. POUNDS, *The Ruhr*, a study in Historical and Economic Geography, 283 blz. London (Faber and Faber) 1954, 25 sh.

Prof. Pounds, die in 1951 in dit Tijdschrift een studie over de ijzer- en staalindustrie van het Ruhrgebied publiceerde, heeft